

Оксана Микитюк
Національний університет «Львівська політехніка»
Oksana.R.Mukytyuk@lpnu.ua

Oksana Mukytyuk
Lviv Polytechnic National University
Oksana.R.Mukytyuk@lpnu.ua.

ЛІНГВОПЕРСОНА ДМИТРА ДОНЦОВА ЯК ФОКУС РОЗУМІННЯ МАКСИМИ «ХАРАКТЕР»*

DMYTRO DONTSOV'S LINGUOPERSON AS A FOCUS OF UNDERSTANDING MAXIM "CHARACTER"

Лінгвоперсона Д. Донцова дозволяє відтворити ментальні особливості українського світосприйняття та виявити фокус державоцентричної позиції. На основі суцільної вибірки матеріалу за творами публіциста відтворено семне наповнення лексеми *характер*, що уможливило нові тлумачення у словниках. Світоглядові пріоритети та емоційно позитивна конотація у працях Д. Донцова дозволяють трактувати лексему *характер* як максиму тексту, що має вираження у різних семантичних блоках.

Ключові слова: лінгвоперсона, максима *характер*, сема, Дмитро Донцов.

D. Dontsov's linguoperson allows to recreate the mental features of the Ukrainian worldview and to identify the focus of the state-centric position. The semantic content of the lexeme *character* is reproduced on the basis of a continuous sample of the D. Dontsov's works, which enables new interpretations in dictionaries. Worldview priorities and emotionally positive connotation in the works of D. Dontsov allow to interpret the lexeme *character* as the maxim of the text, which has expression in different semantic blocks.

Key words: linguoperson, maxim character, sema, Dmytro Dontsov.

ВСТУПНІ ЗАУВАГИ

Соціокультурний напрям лінгвістичних досліджень передбачає вивчення мовного портрета особистості на тлі історико-політичних подій. Відтак україністи найчастіше досліджують лексичний зріз мови Т. Шевченка, оскільки це пов'язано з понадчасовою актуальністю його текстів, зокрема: «Борітеся — поборете — вам Бог помагає» стало символом Пома-

* Роботу виконано в межах комплексного дослідження лінгвоперсони Д. Донцова.

ранчевої революції та революції Гідности. В аспекті розгляду пантеону українських письменників численні дослідження стосуються І. Франка, Лесі Українки, Е. Маланюка, В. Стуса, В. Світличного, Л. Костенко та ін., які є знаковими для української культури, мови та літератури. Фокус діахронії лінгвопортрета утворив відносно новий напрям досліджень — лінгвоперсонологію, теорію та практику якого опрацював А. Загнітко (2006; 2017). Праці О. Кониського (1991), Т. Космеди (2006), Л. Мацько та О. Сидоренко (2002); О. Микитюк (2017а; 2017б; 2019); П. Селігея (2012), Г. Токмань (2006), І. Фаріон (2012) є аналізом мовних постатей різних періодів.

Лінгвоперсонологія фактично первісно базувалася на семантичному аналізові, згодом переросла в лінгвоконцептологію (що є складовою когнітивної лінгвістики), де концепт є інформаційною структурою (Селіванова 2017) та сформованим терміном (Шулятиков 2015). Українські мовознавці неодноразово відтворюють національно-мовну картину світу через концепти *дух*, *душа* (Давиденко 2012), *хата* (Кравець 2015); вмотивовують концепти сакральної сфери (Скаб 2008); розглядають концептосферу мови (Літяга 2013). Заслугує на увагу позиція, коли концепти *доля*, *воля*, *лихо* та ін. І. Голубовська подає на основі національного інтелектуально-оцінного плану (2004: 93–126, 196). Прикметно, що концептуалізацію та асоціативний експеримент описує через поняття *важливості* М. Стефанович (2020). Тепер до концептів зараховують також одиниці іншого плану, наприклад, концепт *політика* (Яремко 2012), концепт *свобода* (Жванія 2016), концепт *ув'язнення* (Васейко 2016).

На сьогодні діапазон мовного портрета Д. Донцова можна вивчати на базі концептів (Супрун 2015; 2019), лексемного складу (Микитюк 2016) та термінів (Микитюк 2019), що є усталеним підходом мовознавчих студій. Непроминальні твори публіциста дають значущу інформацію для формування покоління борців за незалежність України, тому вимагають ґрунтовного аналізу крізь призму державоствердних ідей. Саме тому в поданому дослідженні пропонуємо не термін «концепт», а термін «максима» — вершинний ментальний індивідуальний мовленнєвий символ, вжитий здебільшого з позитивною конотацією. Важливим для максими є чин автора, який на основі інтелектуального вишколу обґрунтовує власне бачення проблеми. Оцінка максими ґрунтується на різних пізнавальних функціях, що пов'язано з емоційним сприйняттям та опертям на джерела. Для порівняння зазначаємо, що для концепту важлива є колективні свідомість (на відміну від максими).

Наукова новизна роботи в тому, що по-перше, максима *характер* не досліджена з погляду лінгво-культурології, по-друге, не вивчено мовну особистість Д. Донцова як державника, по-третє, максима *характер* є відтворенням світогляду мислителя. Експериментальна частина стосується статистики слововживань максими *характер*. Уперше на основі публіцистики мислителя доведено необхідність подавати в лексикографічних працях систему нових значень лексеми *характер*.

ЗМІСТ РОБОТИ. Проведене дослідження максими *характер* здійснено методом суцільної вибірки матеріалу, що дозволило зафіксувати всі лексеми; контекстуально-інтерпретаційного методу для виокремлення аналізованої семи; аналітичного методу, що ввібрав усі можливі аспекти тлумачення слова; квантитативного методу, позаяк є підрахунок кількості слововживань та методу експерименту, оскільки гіпотетично вартує видозмінити семантичне наповнення лексеми *характер* у лексикографічній практиці.

Домінантою в розумінні максими *характер* є людина з її психічними властивостями, індивідуальністю та своєрідністю, себто маємо антропоцентричне навантаження, яке в перших трьох значеннях стосується особи, четверте властивостей предмета, п'яте — літературного чи сценічного мистецтва, шосте — функцій у теорії чисел (СУМ 1980: 23). Лексему *характер* як виразника якостей людини фіксують численні лексикографічні джерела. Етимологічний словник слово *характер* виводить від грецизму «карбувальник», тобто той, хто дряпає, мітить, таврує (Фасмер 1973: 223), а потім ця лексема набула похідних абстрактних значень. Антропоцентризм слова *характер* подає і знаменитий чотиритомовий словник Б. Грінченка, який фіксує словосполучку *твердий характер* (СГ 1997: 387) (важливо, що не *ніжний, погідний, слабкий*, а саме *твердий*, що відтворює сильну вдачу українців), фразеологічний словник нормалізатора мови С. Караванського (1993: 433), який містить сталі вислови *витримувати характер, переламувати характер, показувати характер*, (*хто-небудь*) *з характером* (ФС 1993: 921).

Предметом аналізу є публіцистичні твори Д. Донцова, що охоплюють період від 1911 до 1971 року, де максима *характер* слугує основою для творення семи семантичних блоків: «Людина», «Політичне життя», «Суспільна та розумова діяльність», «Література», «Топоніми», «Період часу» та «Інше» (Таблиця 1).

Таблиця 1. Загальна характеристика максими *характер*

Максима характер	Кількість слововживань	Кількість у відсотках
у семантичному блоці «Людина»	269	47,95 %
у семантичному блоці «Політичне життя»	125	22,2 %
у семантичному блоці «Суспільна та розумова діяльність»	81	14,4 %
у семантичному блоці «Література»	42	7,5 %
у семантичному блоці «Топоніми»	9	1,6 %
у семантичному блоці «Період часу»	8	1,4 %
у семантичному блоці «Інше»	28	5 %
Разом	562	100 %

1. МАКСИМА ХАРАКТЕР У СЕМАНТИЧНОМУ БЛОЦІ «ЛЮДИНА»

Слово *характер* не належить до знаків-символів української ментальності на відміну від лексем *віра, добро, дух, душа, життя, рай, щастя*, натомість спільнокореневе *характерник*, що стосується людини з особливим характером та вмінням перевтілюватися, тлумачено лексемами «чаклун» та «ворожбит» (Жайворонок 2006: 615). Відтак сутнісні риси непересічних людей в українській етнолінгвістиці подано як дивовижне явище, що не вписується в ряд загальноновизнаного. Отож цікавим є вивчення лексеми *характер*, що набула статусу максими в творах Д. Донцова.

Тембр конотації максими *характер* у мислителя визначає сема 'особистісні риси людини', що повторює значення СУМу (1980: 23). Серед 562 зафіксованих уживань максими *характер* (йдеться про десятитомове видання творів мислителя, тобто понад 3650 сторінок), найчисельнішим є семантичний блок «Людина» (становить 269 слововживань, 47,95%), де *характер* ототожнено з постаттю.

1.1. Перша підгрупа аналізованого блоку «Людина» має вираження в **характері узагальненої постаті** (налічує 136 слововживань, 50,6%) (Таблиця 2) та відтворена семою 'психічна індивідуальність'.

Мислитель воєдино поєднує характер та патріотизм, позаяк усвідомлює важливість державотворення для України, про що свідчить його активна політична діяльність. Зокрема, Д. Донцов став першим очільником Союзу визволення України, завданням якого було виховати політично свідомих українців — людей характеру, бо «без *характеру* мертвий є всякий патріотизм» (Донцов IV 40). Мистецтво переконання публіцист підсилює взоруванням на Європу, бо «*характер* без інтелігенції більше вартий, ніж інтелігенція без *характеру*» (Донцов V 269).

Д. Донцов визначає максимуму *характер* як найважливіший чин, «без якого жодна освіта не допоможе; ніяке освідомлення не врятує, ані запал, ні посвята» (Донцов III 244). Наводячи приклади великих полководців (Цезаря, Бісмарка та ін.), він доводить, що вони не найінтелігентніші, але такі, що мають найтвердішу вдачу, небуденну *силу характеру*, вони певні своєї позиції, обстоюють власні переконання, віддані справі, не переймаються невдачею, завжди вірять в успіх, мають почуття честі та чітке наставлення душі. Особливо важливий політичний підтекст формують максимуму *сила характеру* на війні (Донцов VII 386), *характер воєначальника* (Донцов VII 389), *відсутність характеру* (Донцов VII 249).

1.2. Друга підгрупа стосується **характеру нації та народу** (це 49 слововживань, 18,2%) (Таблиця 2). Дух текстів Д. Донцова та порушені в них проблеми вможливають висвітлити семи 'національний характер українців', 'характер еліти', 'вади характеру українців' та 'характер інших народів'.

Посутнісною для країнознавства є словосполука *характер нації*. Зокрема, *характерові* нації, за Д. Донцовим, бракувало аристократичного елемента. Незламність української душі відтворюють максими: *національний характер народу* (Донцов II 254), *політичний характер українства* (Донцов X 40), *правдивий характер правого українства* (Донцов X 53).

Семантичне поле лексеми *характер* увиразнюють похідні, що стосуються виховання характеру на прикладі різних країн, зокрема на прикладі Німеччини, бо, коли Фіхте звертався з промовами до своїх земляків, то саме шляхетні ідеали (витривалість, стабільність, рішучість) забезпечили перемогу у великій справі. Захоплення викликає словосполука *характер британця*, яку мислитель унаочнив так: «Хто виховував *характер британця*, творив Велику Британію» (Донцов III 250). Смыслонаповнювальними цієї підгрупи є *національний характер польської раси* (Донцов II 161), *польський характер* (Донцов I 169), *номадський характер населення* (Донцов X 256), *масонський характер* (Донцов I 122), *класовий характер* (Донцов V 131).

1.3. У семантичному блоці «Людина» яскравим є відтворення **характеру постаті, який доповнюють атрибутивні модифікатори** (це 36 слововживань, 13,4 %) (Таблиця 2).

Тріумфально величною в мислителя є максима *характер* з атрибутивними модифікаторами *незламний, непохитний, негнугтий (неугнугтий), незахитаний, твердий, ідеальний*. Лексемі *негнугтий характер* навіть подано дефініцію, що пов'язана з духовим чинником — вірою і притаманна лише людям з твердими переконаннями. Відтак *негнугтий характер* — це характер, що «обстоює свою віру і поборює чужу» (Донцов IX 189). Д. Донцов ставить надважливе питання: «Якого *характеру*, з якого металу, на яким вогні куті мають бути душі тих небагатьох “ізбраних” з багатьох “званих”, які очолюють визвольну боротьбу?» та дає промовисту відповідь, що це мають бути люди «одного провідницького духа, гарячої віри, *негнугтого характеру* і такої ж волі, тих, що на швейківському жаргоні зветься “фанатиками”, “хижаками” й творцями “незгоди в сімействі” і “двоподілу”» (Донцов IX 130). Отож найважливіше — це культ *негнугтого характеру*.

1.4. Характер постаті та дієслово-увиразнювач налічує в Д. Донцова 27 слововживань, тобто 10 % (Таблиця 2).

Систему переконань для читача творять дієслова (чи віддієслівні іменники) у поєднанні з максимом *характер*, тобто наявність дієслова у цій підгрупі є домінантною чи суттєвою. Базова сема ‘*виховувати*’ *характер* смыслонаповнена похідними *потреба плекати характери* (Донцов VI 126), *виробляти характеру* (Донцов IV 61), *зміцнювати характер* (Донцов VIII 146), *плекання характеру* (Донцов III 239). Антиподом, звісно, є словосполуки: *розслаблювати характер* (Донцов IX 98), *ломити характер* (Донцов VIII 146).

У мислителя максима *характер* передусім пов'язана з вихованням молоді. Силою власних знань Д. Донцов ферментує сутність польського, американського, британського характеру. Аргументує він тим, що «бібліотека “Філомата” згуртувала коло себе найвидатніших польських учених, аби прищепити молоді знайомість і культ античного світу, з якого зродилася наша культура» (Донцов III 234). *Плекання характеру та виховання характеру* було важливим для вишколу американців, британців, італійців (Донцов IV 62), а співдіють у процесі виховання характеру політичні організації та преса, вплив якої очевидний.

1.5. Найменшою за чисельністю є підгрупа, що називає **характер конкретної постаті** (21 слововживання, 7,8 %) (Таблиця 2), де основна сема — ‘внутрішня характеристика людини’. Максима *характер* є стрижневою для розуміння І. Мазепи, Т. Шевченка, Олени Пчілки, Лесі Українки, М. Драгоманова, Жанни д’Арк, Столипін, Леніна, Сталіна, П. Мілюкова та інших. Прикметно, що в цій підгрупі поєднано воєдино як позитивних, так і негативних діячів, проте саме вони своїми непересічними рисами характеру впливали на сучасне для них покоління.

Привертає особливу увагу постать І. Мазепи, риси вдачі якого Д. Донцов визначив *поняттям мазепинства*. Суть цього *характеру* така: «...внутрішній вогонь, що робить з людини маньяка своєї ідеї, готового скоріше згинутися тут, зараз, на місці, ніж ступити хоч крок назад — коли пора для дії!» (Донцов II 93). Цікаво, що Мазепа став героєм німецьких драматургів, вони вибрали його як «героя свободи» (Донцов II 81). Узагальнений погляд на блок «Людина» подано в таблиці.

Таблиця 2. Максима характер у семантичному блоці «Людина»

	Кількість слововживань	Кількість у відсотках
Характер узагальненої постаті	136	50,6 %
Характер нації та народу	49	18,2 %
Характер постаті та атрибутивні модифікатори	36	13,4 %
Характер постаті та дієслово-увиразнювач	27	10 %
Характер конкретної постаті	21	7,8 %
Разом	269	100 %

2. МАКСИМА ХАРАКТЕР У СЕМАНТИЧНОМУ БЛОЦІ «ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ»

Розуміння максими *характер* у блоці «Політичне життя» не відтворено в лексикографічній практиці, натомість чисельно подано в творах мислителя і становить 125 слововживань, 22,2 %. Базуючись на фактах, Д. Донцов максимою *характер* виокремлює державницькі уподобання українців.

2.1. Перша підгрупа стосується **характеру держави**, що становить 35 слововживань, 28 % (Таблиця 3).

Максиму *характер* у публіцистиці Д. Донцова актуалізовано сеюмою 'державою', тому смислонаповнювальними є словосполучення *державний характер (України)* (Донцов II 37), *державний характер Українського князівства* (Донцов I 118), *національний характер давньоруської держави* (Донцов X 258).

Впливом свого індивідуального мовлення Д. Донцов значно збагатив розуміння політичної ситуації в світі, бо в його текстах йдеться не лише про Україну, а й про інші території. Містке тлумачення держав відтворюють похідні *містичний характер монархії в Японії* (Донцов IX 117), *рухливий характер Європи* (Донцов III 56).

2.2. Підгрупу **характер ідеології** на основі максими *характер* (27 слововживань, 21,6 %) (Таблиця 3) вмотивовано ракурсом мислення публіциста з домінуючими семантиками 'ідеологія' та 'ідея'. Смислонаповнювальними є похідні *романтичний характер великих доктрин* (Донцов VII 134), *характер політичних ідеологій* (Донцов II 23), *характер ідей* (Донцов VII 136), *характер великого історичного спору* (Донцов VI 188), *догматичний характер ідей* (Донцов VII 136), *ідеї національного характеру* (Донцов VII 114).

Суттєвою для розуміння творів Д. Донцова є максима *характер*, яка доповнена лексемою *аксіоматичний* та має причетність до ідеї та ідеалу. Приміром, *аксіоматичний характер* мають ідеї здорових націй, для яких понад усе є «утвердження права на життя, продовження роду» (Донцов VII 40). Знаковим є обґрунтування мислителя про *аксіоматичний характер ідеалу*, бо його від розкладу боронить тільки віра.

2.3. У підгрупі **характер документів** (24 слововживання, 19,2 %) (Таблиця 3) семантикою 'документ' та 'договір' щодо максими *характер* спроектовано таким наповненням: *тимчасовий характер договору* (Донцов I 274), *характер майбутньої угоди* (Донцов I 274), *характер законів* (Донцов VII 34), *мішаний характер української конституції* (Донцов I 297).

Важливим для української нації є Акт 3/16 липня, який «нав'язує знов урвану нитку історичної традиції і снує її далі» (Донцов I 270), тому конче потрібно показати місце цього документа серед інших договорів, себто лексема *правний* стала основою для розуміння характеру договору: *правнодержавний характер Гетьманщини* (Донцов I 272), *правний характер* (Донцов I 270), *правного характеру умови* (Донцов I 272).

2.4. Підгрупа **характер політики** (21 слововживання, 16,8 %) (Таблиця 3) створена для розуміння таких похідних з максимом *характер*: *характер патріотизму та релігійний характер патріотизму* (Донцов VII 189), *неминучий характер демократизації державного ладу* (Донцов VII 35), *авторитарний характер парламентаризму у Франції* (Донцов III 103),

суспільний характер російського націоналізму (Донцов I 171), *протиросійський характер пруської політики* (Донцов I 121), *характер пруської політики* (Донцов II 43).

2.5. Нечисельною є підгрупа **характер установи та організації**, оскільки становить 18 слововживань, 14,4 % (Таблиця 3).

Формування національних особливостей для максими *характер* стосується семи 'об'єднання людей на основі спільності інтересів, дій', себто передбачає характер установи чи організації. Численні словосполучення відтворюють територіальну належність (здебільшого України), відтак маємо: *український характер клубів, організації* (Донцов II 52), *антиукраїнський характер організації «Воля народу»* (Донцов V 223), *характер української партії* (Донцов X 222), *культурний характер товариств, часописів, театрів*, які зукраїнізували весь культурний простір України (Донцов II 62).

Підневільне становище України вмотивовують лексеми *німецький* та *польський*, тому Д. Донцов фіксує словосполучення: *німецький характер Львівського університету до 1848 року* (Донцов I 174), *польський характер Львівського університету* (Донцов I 176).

Таблиця 3. Максима характер у семантичному блоці «Політичне життя»

	Кількість слововживань	Кількість у відсотках
Характер держави	35	28 %
Характер ідеї, ідеології	27	21,6 %
Характер документів	24	19,2 %
Характер політики	21	16,8 %
Характер установи та організації	18	14,4 %
Разом	125	100 %

3. МАКСИМА ХАРАКТЕР У СЕМАНТИЧНОМУ БЛОЦІ «СУСПІЛЬНА ТА РОЗУМОВА ДІЯЛЬНІСТЬ»

Групування слів щодо максими *характер* у цій групі є складним та неоднозначним, проте твори Д. Донцова акумулюють семи 'вчинки', 'діяльність', 'збройна боротьба', 'боротьба', 'протест', 'рух', 'революція', що становить 81 слововживання, 14,4%. Важливо, що СУМ подає тлумачення лексеми *характер* з цим значенням.

3.1. Підгрупа **характер руху, протесту, агітації, роботи** (47 слововживань, 58 %) (Таблиця 4) наповнена низкою смислів.

Ідеологічно важливою до сьогодні залишається словосполучення *пасивний характер нашої експансії*. Д. Донцов говорить про Крим (Донцов VII

347), для української долі якого важливою була ідея, що це інтегральна частина України.

Цінною для аналізу є лексема *локальний*, яка стає виразником безхребетності української політики, її смислонаповнює словосполучення *локальний характер роботи* (Донцов I 23). Іншу словосполучення — *локальний характер конфлікту* — Д. Донцов визначив як протиборство двох непримиренних світів, які подав антонімною парою (європейський світ та російський), бо «національні конфлікти на Заході перед і по 1914 році були тільки *явищем локального характеру* в порівнянні з конфліктом Європа — Росія» (Донцов V 28).

3.2. Підгрупа характер питань, пропозицій, причин, обіцянок, чинників, явищ (34 слововживання, 42 %) (Таблиця 4) дає змогу усвідомити інтелектуальний обшир мислителя.

Характер нематеріальних чинників та розумових категорій пов'язано зі семами 'питання', 'пропозиція', 'причина', 'обіцянка', 'спомин', що відтворюють словосполучення *питання організаційного характеру* (Донцов X 221), *причини матеріального характеру* (Донцов X 285), *обіцянки матеріального характеру* (Донцов X 298), *цілі морально-ідейного характеру* (Донцов IX 60), *чинники духового, містичного характеру* (Донцов IX 115), *явище подібного місянського характеру* (Донцов IX 115).

Доречно звернути увагу на слово *духовий*, яке повсякчас уживає Д. Донцов, оскільки йдеться про нематеріальні ознаки, пов'язані з внутрішнім світом людини. Советська система викинула слово *духовий* з ужитку та замінила лексемою *духовний*, що стосується релігійного життя. Отож мовлення мислителя дає взірць чіткої диференціації цієї паронімної пари і виокремлює *чинники духовного характеру*, до яких належить воля, завзяття, патріотизм (Донцов IX 59), визначає *конфлікт ідейного, духового характеру* (Донцов IX 78), описує *причини характеру духового* (Донцов X 285).

Таблиця 4. Максима характер у семантичному блоці «Суспільна та розумова діяльність»

	Кількість слововживань	Кількість у відсотках
Характер руху, протесту, агітації, роботи	47	58 %
Характер питань, пропозицій, причин, обіцянок, чинників, явищ	34	42 %
Разом		100 %

4. МАКСИМА ХАРАКТЕР У СЕМАНТИЧНОМУ БЛОЦІ «ЛІТЕРАТУРА»

Національна парадигма творів Д. Донцова виписана через максимум *характер*, що стосується науки, літератури, культури та релігії і налічує 42

слововживання, 7,5%. Семи 'новела', 'періодика', 'збірник', 'твір' стали текстотвірними для змалювання просвітництва та науки: *характер лекції* (Донцов X 31), *характер збірників* (Донцов X 329), *революційний характер драм* (Донцов II 83), *статті фейлетонового характеру* (Донцов II 131). Словник української мови подає лексему *характер* з аналогічним значенням.

Гордість за долю нації відтворюють словосполучки, пов'язані з Україною, відтак маємо: *національно-український характер поеми «Мойсей» І. Франка* (Донцов IX 340), *особистий характер українських пісень* (Донцов I 139). Важливість характеру в літературі вмотивовує І. Франко: «В літературі ще більше, ніж у політиці, має перевагу сила над правом: сила таланту, сила переконання і запалу» (1981: 39–40).

Одноосібно стоять словосполучки, пов'язані з іншими країнами, зокрема: *характер російської літератури* (Донцов X 129), *антигероїчний характер російської літератури* (Донцов X 181), *характер візантійського мистецтва* (Донцов II 107), *характер американської літератури* (Донцов II 281).

5. МАКСИМА ХАРАКТЕР У СЕМАНТИЧНОМУ БЛОЦІ «ТОПОНІМИ»

На периферії є максима *характер* у трьох наступних семантичних блоках, які абсолютно не подано в лексикографічній практиці (СУМ 1980: 23).

У публіцистиці мислителя семантичний блок «Топоніми» налічує 9 слововживань, 1,6%. Вірність українській ідеї підтверджують словосполучки з максимією *характер*, що стосуються держави, міста чи села. Територіальними вказівниками є семи 'Україна', 'Петербург', 'Америка', 'Еспанія', 'Росія'. Наповнення текстів формують похідні *національний характер земель України* (Донцов I 125), *інтернаціональний характер тодішнього Петербурга* (Донцов X 227), *жорстокий характер економічного життя Америки* (Донцов II 277).

6. МАКСИМА ХАРАКТЕР У СЕМАНТИЧНОМУ БЛОЦІ «ПЕРІОД ЧАСУ»

Максима *характер* увиразнена також семами 'епоха' та 'доба', що складає 8 слововживань (1,4%), наприклад: *характер епохи* (Донцов II 124), *загальний характер епохи* (Донцов II 85), *сумний характер епохи* (Донцов I 23), *характер нашої епохи* (Донцов VII 240), *характер і темперамент епохи* (Донцов VIII 252), *характер нашої доби* (Донцов VIII 73).

7. МАКСИМА ХАРАКТЕР У СЕМАНТИЧНОМУ БЛОЦІ «ІНШЕ»

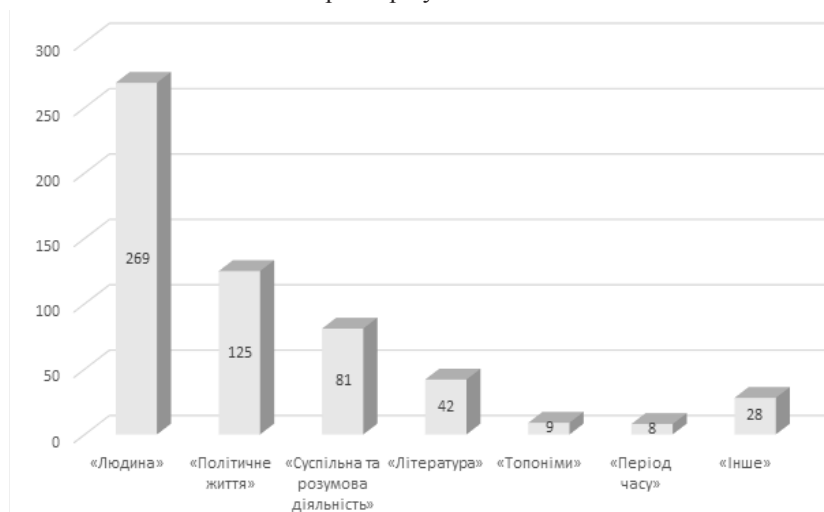
Ця група налічує 28 слововживань (це 5%), де похідні від максими *характер* дуже різноманітні: *характер проблем* (Донцов VIII 256), *характер*

філософії (Донцов VIII 274), *події світового характеру* (Донцов I 157), *характеру всесильної бюрократії держави* (Донцов IX 55), *драматичний характер ворожих сил* (Донцов IX 340), *характер емоцій* (Донцов VIII 255), *питання загальнішого характеру* (Донцов VIII 252).

Для розуміння важливості відтворення нових значень лексеми *характер* подаємо узагальнену статистику максими *характер* у семантичних блоках (за творами Д. Донцова).

ВИСНОВКИ

Максима «характер» у семантичних блоках:

Вивчення мови крізь призму культури народу — пов'язано зі системою ціннісних орієнтирів, відтак теоретичні дослідження в царині лінгвоперсонології обумовлені необхідністю розгляду постатей, що зробили свій внесок в систему побудови національної думки.

Мовно-ментальні згустки текстів Д. Донцова формують максими, які є вершинним елементом позитивного сприйняття важливої інформації.

Аналіз лексикографічного матеріалу переконує, що первісно конкретна лексема *характер* зі значенням назви людини карбувальника перейшла етимологічно складний шлях видозмін до характеру людини та різних типів абстрактних значень, що стосуються предметів, явищ, дій, ознак тощо. Невелика кількість прикладів у словниках щодо лексеми *характер* потребують нового висвітлення на основі максими *характер* у творах Д. Донцова.

У дослідженні доведено, що семне навантаження лексеми *характер*, подане у лексикографії, не збігається з практикою вживання у публіцистичному тексті. Серед шести запропонованих у СУМі значень перші три стосуються людини (це все семантичний блок номер один, виявлений

у творах Д. Донцова), четверте значення відповідає семантичному блокові номер три, п'яте значення словника відтворює семантичний блок чотири, а шосте значення, тобто *характер* як математичний термін (теорія чисел і теорія груп) відсутнє в публіцистиці автора. Натомість виявлені семантичні блоки номер два, п'ять, шість та сім абсолютно не подані в лексикографічній практиці.

На основі фактичного матеріалу пропонуємо модель аналізованого слова для словників. Перше значення: індивідуальність людини з похідними значеннями характер узагальненої постаті, характер нації і народу, характер конкретної постаті, увиразнення характеру через атрибутивні модифікатори та дієслова. Друге значення: визначальні властивості політичного життя з похідними характер держави, характер ідеї, ідеології, характер документів, характер політики, характер установи та організації. Третє значення: розуміння суспільної та розумової діяльності, де похідними є характер руху, протесту, агітації, роботи, характер питань, пропозицій, причин, обіцянок, чинників, явищ. Четверте значення — це особливості літератури, п'яте — характер території, шосте — період часу та сьоме значення, яке акумулює різнорідні ознаки.

Важливими є виокремлення семних ознак аналізованого слова, які творять семантичні блоки «Політичне життя», «Суспільна й розумова діяльність», «Топоніми» та «Період часу», дають уявлення про внутрішню форму слова та розкривають особливості авторського мовлення. Отриманий матеріал дослідження доводить, що українські публіцистичні твори є інформаційно насиченими, інтелектуально потужними та впливають на розуміння політичної ситуації. Як свідчить фактаж, не семантична однорідність, а семантична різнорідність розгортає діапазон мовного розширення семантики певного слова, зокрема, актуалізованої в роботі максими *характер*.

Отже, мовний світогляд Д. Донцова дає актуальні посили до наших часів, оскільки формування характеру у всіх царинах життя — це фундамент, що дозволяє побудувати міцну державу.

ЛІТЕРАТУРА

- Васейко Юлія. «Семантичне наповнення концепту “ув'язнення” в поезіях Євгена Сверстюка». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Філологічні науки. Літературознавство 1 (2016): 8–12. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/10757>
- Голубовська Ірина. Етнічні особливості мовних картин світу: монографія, 2-е вид., випр. і доп. Київ: Логос, 2004.
- Давиденко Іван. «Концепт «дух» як репрезентант внутрішнього світу людини». *Українська мова* 4 (2012): 100–108.
- Донцов Дмитро. Вибрані твори. Т. I–X. (упоряд. О. Баган). Дрогобич: Відродження, 2011–2016.
- Жайворонок Віталій. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006.

- Жванія Людмила. «Концепт свобода в публіцистиці Євгена Сверстюка». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Філологічні науки. Літературознавство 1 (2016): 12–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnufll_2016_1_5
- Загнітко Анатолій. Сучасні лінгвістичні теорії: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2006.
- Загнітко Анатолій. Теорія лінгвоперсоналогії: монографія. Вінниця: Нілан-Лтд, 2017. URL: <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/162>
- Караванський Святослав. Практичний словник синонімів української мови. Київ: Кобза, 1993.
- Кониський Олександр. Тарас Шевченко-Грушівський: *хроніка його життя*/упоряд. В. Смілянська. Київ: Дніпро, 1991.
- Космеда Тетяна. Комунікативна компетенція Івана Франка: міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри. Львів: ПАІС, 2006.
- Кравець Лариса. «Концепт *хата* в метафорах української поезії ХХ століття». *Дивослово* 2 (2015): 40–42.
- Літяга Владислав. «Поняття «концепт» у парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень». *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка* 46 (2013): 48–50.
- Мацько Любов, Сидоренко Олеся. «Мовотворчість Лесі Українки». *Дивослово* 3 (2002): 14–16.
- Микитюк Оксана. «Антропонім Шевченко в тексті «Дух нашої давнини» Дмитра Донцова». *Записки з українського мовознавства*. Т. 1, Вип. 2, 2017: 131–140.
- Микитюк Оксана. «Базові суспільно-політичні терміни у трактуванні Дмитра Донцова». Куньч З., Фаріон І., Микитюк О., Городиловська Г., Харчук Л. (ред.). *Українська реальність крізь призму терміна*. Львів: Львівська політехніка, 2019: 94–127.
- Микитюк Оксана. «Лексико-семантичний зріз мовної картини світу Дмитра Донцова». *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Філологічні науки 257 (2016): 152–162. URL: <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2021.41.30>
- Микитюк Оксана. «Персоналізація текстового простору Дмитра Донцова (аспект опозиції)». *Лінгвостилістичні студії* 7 (2017): 101–111. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/18009>
- Селіванова Олена. «Концептуальне моделювання і когнітивно-ономасіологічний аналіз». *Вісник Черкаського університету*. Філологічні науки 2 (2017): 3–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuF_2017_2_3
- Селігей Пилип. *Мовна свідомість: структура, типологія, виховання*. Київ: Києво-Могилянська академія, 2012.
- Скаб Марія. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери: монографія. Чернівці: Рута, 2008.
- СГ: *Словарь української мови*/упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко. Т. 4. Київ: Наукова думка, 1997.
- СУМ: *Словник української мови*/гол. редкол. І. К. Білодід. Т. 11. Київ: Наук. думка, 1980.
- Стефанови́й Мари́ја. «Значе́нє и концептуалізація важног (на матеріялу руског језіка)». *Зборник майи́це српске за філоло́гіју и лингвісти́ку* LXIII/2 (2020): 119–138. URL: https://doi.org/10.18485/ms_zmsfil.2020.63.2.6
- Супрун Людмила. «Контент-аналітична репрезентація концептуальних детермінантів «Літературно-Наукового Вістника» (1898–1939 рр.)». *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства* 5(23) (2015): 415–421. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2015_5_37
- Супрун Людмила. «Атрибутивні актуалізатори донцовського концепту «Держава»». *Телета радіожурналістика* 18 (2019): 292–304. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tir_2019_18_38
- Токмань Ганна. «Україна як простір мови і політичного виховання». *Дивослово* 3 (2006): 4–9.
- Фаріон Ірина. «Шевченків концепт «слово» у рецепції Дмитра Донцова». *Слово — меч духовний* (І. Фаріон). Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012: 10–32.

- Фасмер Макс. Этимологический словарь русского языка. Т. IV. Москва: Прогресс, 1973.
 ФС: *Фразеологічний словник української мови*/уклад.: Білоноженко В. М. та ін. Кн. 2. Київ: Наукова думка, 1993.
- Франко Іван. «Інтернаціоналізм і націоналізм у сучасних літературах». *Зібрання творів у 50-ти томах*. Т. 31, 1981: 33–44.
- Шулятиков Іван. «Термин «концепт» в современной лингвистике». Вестник Вятского государственного гуманитарного университета, 2015: 98–102.
- Яремко Ярослав. «Концепт політика в українському лінгвокультурному просторі». Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Мовознавство 2 (2012): 26–47. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/7757>

REFERENCES

- Davidenko Ivan. «Koncept «duh» yak reprezentant vnutrishn'ogo svitu lyudini». *Ukrains'ka mova* 4 (2012): 100–108.
- Doncov Dmitro. *Vibrani tvori*. Т. I–II. (uporyad. O. Bagan). Drohobich: Vidrozhennya, 2011–2016.
- Farion Irina. «Shevchenkiv koncept «slovo» u recepcii Dmitra Doncova». Farion Irina (ed.). *Slovo — mech duhovnij*. L'viv: Vid-vo L'vivs'koї politekhniki, 2012: 10–32.
- Fasmer Maks. *Etimologicheskij slovar' russkogo yazyka*. Т. IV. Moskva: Progress, 1973.
- Franko Ivan. «Internacionalizm i nacionalizm u suchasnih literaturah». *Zibrannya tvoriv*. U 50 t. Т. 31, 1981: 33–44.
- FS: *Frazeologichnij slovník ukrains'koї movi*/uklad.: Bilonozhenko V. M. ta in. Кн. 2. Київ: Naukova dumka, 1993.
- Golubovs'ka Irina. *Etnichni osoblivosti movnih kartin svitu: monografiya*, 2-e vid., vipr. i dop. Київ: Logos, 2004.
- Karavans'kij Svyatoslav. *Praktichnij slovník sinonimiv ukrains'koї movi*. Київ: Kobza, 1993.
- Konis'kij Oleksandr. *Taras Shevchenko-Grushivs'kij: hronika jogo zhittya*/uporyad. V. Smilyans'ka. Київ: Dnipro, 1991.
- Kosmeda Tetyana. *Komunikativna kompetenciya Ivana Franka: mizhkul'turni, interpersonalni, ritorichni vimiri*. L'viv: PAIS, 2006.
- Kravec' Larisa. «Koncept hata v metaforah ukrains'koї poezii XX stolittya». *Divoslovo* 2 (2015): 40–42.
- Lityaga Vladislav. «Ponyattya «koncept» u paradigmi suchasnih lingvistichnih doslidzhen'». *Visnik Kiivs'kogo nacional'nogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka* 46 (2013): 48–50.
- Mac'ko Lyubov, Sidorenko Olesya. «Movotvorchist' Lesi Ukraïнки». *Divoslovo* 3 (2002): 14–16.
- Mikityuk Oksana. «Antroponim Shevchenko v teksti «Duh nashoi' davnini» Dmitra Doncova». *Zapiski z ukrains'kogo movoznavstva*. Т. 1, Vip. 2, 2017: 131–140.
- Mikityuk Oksana. «Bazovi suspil'no-politichni termini u traktuvanni Dmitra Doncova». Kun'ch Z., Farion I., Mikityuk O., Gorodilovs'ka G., Harchuk L. (ed.). *Ukrains'ka real'nist' kriz' prizmu termina*. L'viv: L'vivs'ka politekhnika, 2019: 94–127.
- Mikityuk Oksana. «Leksiko-semantichnij zriz movnoi' kartini svitu Dmitra Doncova». *Naukovij visnik Nacional'nogo universitetu bioresursiv i prirodozoristuvannya Ukraïni. Filologichni nauki* 257 (2016): 152–162. URL: <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2021.41.30>
- Mikityuk Oksana. «Personalizaciya tekstovogo prostoru Dmitra Doncova (aspekt opozicii)». *Lingvostilistichni studii* 7 (2017): 101–111. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/18009>
- Seligej Pilip. *Movna svidomist': struktura, tipologiya, vihovannya*. Київ: Kievo-Mogilyans'ka akademiya, 2012.
- Selivanova Olena. «Konceptual'ne modelyuvannya i kognitivno-onomasiologichnij analiz». *Visnik SCherkas'kogo universitetu. Filologichni nauki* 2 (2017): 3–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuF_2017_2_3
- Shulyatkov Ivan. «Termin «koncept» v sovremennoj lingvistike». *Vestnik Vyatskogo gosudarstvennogo gumanitarnogo universiteta*, 2015: 98–102.

- Skab Mariya. *Zakonomirnosti konceptualizacii ta movnoi kategorizacii sakral'noi sferi: monografiya*. Chernivci: Ruta, 2008.
- SG: *Slovar' ukrains'koï movi / uporyadkuvav z dodatkom vlasnogo materialu Boris Grinchenko*. T. 4. Kiïv: Naukova dumka, 1997.
- SUM: *Slovník ukrains'koï movi / gol. redkol. I. K. Bilodid. T. 11*. Kiïv: Nauk. dumka, 1980.
- Stefanović Marija. «Значење и концептуализација важног (на материјалу руског језика)». *Zbornik matice srpske za filologiju i lingvistiku* LXIII/2 (2020): 119–138. URL: https://doi.org/10.18485/ms_zmsfil.2020.63.2.6
- Suprun Lyudmila. «Kontent-analitichna reprezentacija konceptual'nih determinantiv «Literaturno-Naukovogo Vistnika» (1898–1939 rr.)». *Zbirnik prac' Naukovo-doslidnogo institutu presoznavstva* 5/23 (2015): 415–421. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZPNDZP_2015_5_37
- Suprun Lyudmila. «Atributivni aktualizatori doncovs'kogo konceptu «Derzhava»». *Tele-ta radiozhurnalistika* 18 (2019): 292–304. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tir_2019_18_38
- Tokman' Ganna. «Ukraïna yak prostir movi i politichnogo vihovannya». *Divoslovo* 3 (2006): 4–9.
- Vasejko Yuliya. «Semantichne napovnennya konceptu “uv'yaznennya” v poeziyah Evgena Sverstyuka». *Naukovij visnik Shkhidnoevropejs'kogo nacional'nogo universitetu imeni Lesi Ukraïнки. Filologichni nauki. Literaturoznavstvo* 1 (2016): 8–12. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/10757>
- Zagnitko Anatolij. *Suchasni lingvistichni teorii: monografiya*. Donec'k: DonNU, 2006.
- Zagnitko Anatolij. *Teoriya lingvopersonologii: monografiya*. Vinnicya: Nilan-Ltd, 2017. URL: <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/162>
- Zhajvoronok Vitalij. *Znaki ukrains'koï etnokul'turi: slovník-dovidnik*. Kiïv: Dovira, 2006.
- Zhvaniya Lyudmila. «Koncept svoboda v publicistici Evgena Sverstyuka». *Naukovij visnik Shkhidnoevropejs'kogo nacional'nogo universitetu imeni Lesi Ukraïнки. Filologichni nauki. Literaturoznavstvo* 1 (2016): 12–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnufll_2016_1_5
- Yaremko Y Aroslav. «Koncept politika v ukrains'komu lingvokul'turnomu prostori». *Naukovi zapiski Ternopil's'kogo nacional'nogo pedagogichnogo universitetu im. Volodimira Gnatyuka. Movoznavstvo* 2 (2012): 26–47. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/7757>

Оксана Микитјук

ЛИНГВАЛНА ОСОБА ДМИТРА ДОНЦОВА
КАО ФОКУС У РАЗУМЕВАЊУ МАКСИМЕ «КАРАКТЕР»

Резиме

Лингвална особа Д. Донцова је у фокусу државничке позиције и карактеристика у менталитету Украјинаца. На основу широког узорка грађе заснованог на делима публицисте, приказан је семантички садржај лексеме карактер, што омогућава нова тумачења у речницима. Национални приоритети и емоционално позитивна конотација у делима Д. Донцова омогућавају нам да тумачимо лексему карактер као максиму текста, који испољава израз у различитим семантичким блоковима.

Материјал за истраживање доказује да су украјинска публицистичка дела богата информацијама, интелектуално моћна и која утичу на разумевање политичке ситуације. Језички поглед на свет Д. Донцова даје релевантне поруке савремености, јер је формирање карактера темељ који омогућава грађења јаке државе.

Кључне речи: лингвална особа, максима карактер, семантички, Дмитро Донцов.